

VYTIS VALATKA

Vilniaus Gedimino technikos universitetas

ĮRODYMAS KAIP MEDIJA SCHOLASTINĖJE MOKSLO TEORIOJE

Demonstration as the Medium in Scholastic Theory of Science

SUMMARY

Turning back to Latin roots of term „medium“, the article searches for equivalents to contemporary conceptions of medium within the scholastic theory of science. The author of the article concludes that the status of above mentioned equivalents should be assigned to *instrumenta sive media scientiae*, that is, to demonstration and definition. The article confines itself to the first cognitive medium, analyzing definition and the necessary conditions of demonstration as well as species of demonstration and relations between them. Finally, the article emphasizes the attitude of the Scholastics that one can reach, retain and communicate reliable scientific knowledge only by combining and connecting the species of demonstrative medium.

SANTRAUKA

Straipsnyje, atsižvelgiant į termino „medija“ lotynišką šaknį, ieškoma šiuolaikiškai suprostos medijos atitikmenų scholastinėje mokslo teorijoje. Prieinama prie išvados, kad tokiais atitikmenimis laikytini mokslinio pažinimo instrumentai, arba medijos, – įrodymas ir apibrėžimas. Straipsnyje apsisistojama ties pirmąją kognityvine medija. Analizuojama įrodymo definicija ir jam keliamos sąlygos, nagrinėjamos įrodymo rūšys ir jų tarpusavio santykis. Akcentuojamas scholastų požiūris, kad gauti patikimų mokslinių žinių, jas išsaugoti ir perduoti galima tik derinant ir susiejant šias įrodymo rūšis.

ĮVADAS

„Medija“ (medijos) – tai neabejotinai viena plačiausiai vartojamų sąvokų šiuolaikiniame tiek moksliniame, tiek viešajame diskurse. Medijomis žavimasi, pabrėžiamas jų vaidmuo kultūrinėse ir kūrybinėse industrijose, socioekonomi-

RAKTAŽODŽIAI: medija, scholastinė terminija, scholastika, mokslinio pažinimo instrumentas, apriorinis įrodymas.
KEY WORDS: medium, scholastic terminology, scholasticism, instrument of science, *a priori* demonstration.

nėje pažangoje, kita vertus, medijų ir prisibijoma, atkreipiamas dėmesys į jų plačias galimybes ir jų panaudojimą įvairiuose ideologizacijos, manipuliacijos, depersonifikacijos ir pan. procesuose. Viešajame diskurse terminas „medijos“ dažniausiai vartojamas *mass media* prasme – žiniasklaida, arba, kaip dar prieš gerą dešimtmetį buvo sakoma, masinės informacijos priemonės. Moksliniame diskurse plačiai vartojamos ir daug platesnės šio termino reikšmės. Medija čia suprantama kaip bet kuri informacijos saugojimo ir /ar perdavimo priemonė ar įrankis. Ši reikšmė glaudžiai susijusi su garsiąja medijų teorijos pradininko M. McLuhano fraze „Medija yra žinia“ (*Medium is message*)¹. Kita vertus, pats McLuhanas mediją suprato dar plačiau – kaip bet kokią žmogaus tęsinį – techninę raiškos formą, technologiją, veiklos medžiagą, priemonę ir t. t.² Šia pirmine ir plačiausia reikšme „medijų“ sąvoka plačiai tebevartojama medijų filosofijoje, sociologijoje, psichologijoje etc., kur ji nuolat apauga naujais prasminiais sluoksniais.

Paminėtomis reikšmėmis suprantamas terminas „medija“ į tarptautinį mokslinį diskursą pateko per anglų kalbą

(*medium, media*). Vis dėlto, kaip ir dauguma tarptautinių žodžių, jis yra lotyniškos kilmės. Ir čia nieko nuostabaus – iki anglų kalbai užimant tarptautinės mokslo kalbos sostą, jame, pradedant Viduriniais amžiais, ilgą laiką viešpatavo scholastinė lotynų kalbos versija. Tad ir pats terminas „medija“ iš vienos globalios kalbinės medijos perėjo į kitą, kur jo įprastos reikšmės buvo smarkiai papildytos ir išplėtos. Tad būtent scholastinės lotynų kalbos kontekste glūdi šiuolaikiškai suprantamos medijos priešistorė. Šio straipsnio tikslas – atlikti fragmentinę tos priešistorės rekonstrukciją, atsižvelgiant į lotyniškas šio termino šaknis ir ieškant jo signifikato atitikmenų scholastinės lotyniškos terminijos kalvėje – scholastinėje Viduramžių filosofijoje. Ir būtent pamatinėje metodologinėje ir terminologinėje šios filosofijos disciplinoje – scholastinėje mokslo teorijoje. Atliekant šią rekonstrukciją, bus labiausiai remiamasi europinį pripažinimą įgijusio Vilniaus universiteto profesoriaus Martyno Smigleckio (1564–1618) mokslo teorija. Rekonstrukcijos pagrindu bus nagrinėjamas kognityvinis medijos atvejis – medija kaip pažinimo priemonė, terpė, tarpininkas.

KLASIKINĖS IR MODERNIOSIOS TERMINŲ *MEDIUM, MEDIA* REIKŠMĖS

Terminas „medija“ kildinamas iš lotynų kalbos daiktavardžio *medium* (tai vienaskaitos forma, o daugiskaitos forma – *media*), kuris savo ruožtu išvedamas iš būdvardžio *medius*. Pagrindinės *medius* reikšmės yra „vidurinis“, „tarpinis“, „tarpininkaujantis“, o *medium* žymi vidurį, terpę, aplinką³. Lotyniškoje scho-

lastinėje filosofijoje terminas *medium* įgyja dar keletą reikšmių, *implicitèr* slypinčių anksčiau nurodytose. Čia šis terminas taip pat žymi tarpininką, priemonę, instrumentą, įrankį. Štai vieno žymiausių scholastinės filosofijos atstovų Tomo Akviniečio garsiojoje *Teologijos sumoje* skaitome: „...dvasia yra [kūna] judinantis

įrankis (*medium*) kaip pirmasis judėjimo instrumentas (*instrumentum*).“⁴ Kitas garsus scholastinės filosofijos autorius Jonas Dunsas Škotas, komentuodamas Aristotelio traktatą *Apie sielą*, tvirtina: „...be to, kūnas tiek yra instrumentas (*instrumentum*), kiek jis akivaizdžiai yra priemonė (*medium*).“⁵ Taigi scholastinėje lotynų kalboje medija suprantama kaip vidurys, terpė, tarpininkas ir galiausiai kaip priemonė, įrankis, instrumentas – tam tikras tarpininkas tam tikram tikslui pasiekti.

Apie XVI a. perėjęs į anglišką mokslinę terminiją, terminas *medium* išlaikė klasikines reikšmes ir amžių eigoje pasipildė naujomis. Šiuolaikinėje anglų kalboje jis reiškia vidurį, priemonę, būdą, aplinką, terpę, laikmeną, tarpininką, o jo daugi-

skaitinė forma *media* – žiniasklaidą, informacijos ir komunikacijos priemones etc.⁶ Šios reikšmės visiškai neiškrenta iš McLuhano nubrėžto plataus termino „medija“ reikšmių lauko. Juk tiek žmogaus veiklos priemonės ir instrumentai, tiek šios veiklos aplinka ir terpė bei tai veiklai reikalingi tarpininkai, tiek įvairią informaciją saugančios bei komunikuojančios laikmenos gali būti interpretuojama kaip žmogaus tęsiniai, jo techninės raiškos formos, priemonės ir t. t. Viena svarbiausių žmogaus raiškos formų neabejotinai yra pažintinė veikla. Jos kontekste galima kalbėti apie tokias medijas kaip pažinimo priemonės, terpės, laikmenos. Šia prasme medija buvo aptariama jau minėtoje scholastinėje mokslo filosofijoje.

ĮRODYMAS KAIP MOKSLINIO PAŽINIMO MEDIJA.

ĮRODYMO APIBRĖŽIMAS IR *CONDITIONES SINE QUIBUS NON*

Scholastinė mokslo filosofija nebuvo savarankiška mokslo disciplina. Ji buvo platesnės disciplinos – logikos, arba racionaliosios filosofijos, – dalis. Ji nagrinėjo skirtumus tarp žinojimo, tikėjimo ir nuomonės, tarp mokslinio ir nemokslinio žinojimo, analizavo mokslinio pažinimo prielaidas, priemones, kriterijus, principus etc. Scholastinėje mokslo teorijoje taip pat plačiai vartotas terminas *medium*. Jis vartotas iš esmės dviem reikšmėmis. Pirmuoju atveju jis žymėjo silogizmo ir įrodymo vidurinį terminą (*medius terminus*), o antruoju – žmogiškojo pažinimo vidurį, priemonę, instrumentą, terpę, tarpininką (*instrumentum sive medium scientiae*). Pastarąja prasme medija suprata kaip vidurys kelyje nuo nežinojimo, nuomonės, tikėjimo ar ne-

mokslinio žinojimo į mokslinį pažinimą; kaip terpė, kurioje gimsta mokslinis žinojimas; kaip tarpininkas, vedantis žinojimo link; kaip priemonė ir instrumentas aiškiam, tiksliam, tikram, t. y. moksliniam, pažinimui pasiekti, išlaikyti ir perduoti. Šiame straipsnyje aptarsime mokslinio pažinimo mediją, suprastą antrąja prasme – kaip priemonę, instrumentą, tarpininką⁷.

Scholastinėje mokslo teorijoje buvo išskirtos dvi tokios kognityvinės medijos – įrodymas (*demonstratio*) ir apibrėžimas (*definitio*). Šiame straipsnyje apsirišosime pirmąja – įrodymu⁸. Pastarasis scholastinėje mokslo teorijoje laikytas tobuliausiu ir vieninteliu silogizmu⁹, pasiekiančiu, išsaugojančiu ir perduodančiu aiškų, tikrą, būtiną ir užbaigtą, t. y. moks-

linį, kokio nors esinio pažinimą. Kitaip sakant, iš visų silogizmo rūšių vieninteliu įrodymui tebuvo suteiktas mokslo instrumento statusas. Mokslinio pažinimo pagrindu buvo sudaromas ir pats įrodymo apibrėžimas. Štai žymiausi scholastinės mokslo teorijos Lietuvoje autoriai Martynas Smigleckis (*Marcin Śmiglecki, Martinus Smiglecius*) ir Jokūbas Ortizas (*Diego Ortiz, Iacob Ortizius*) teigė, kad įrodymas – tai silogizmas, sudarytas iš būtinų, visuomet teisingų teiginių, kurio prielaidos privalo būti tiesioginės ir neįrodomos¹⁰.

Trumpai aptarkime šias įrodymo sąlygas. Pirmiausia įrodymas privalo susidėti iš būtinų, arba visuomet teisingų, teiginių. Mat mokslinio pažinimo statusą turinti įrodymo išvada yra būtinas teiginys, kokiam nors subjektui priskiriamas kokį nors būtiną predikatą. Tad ir įrodymo premisos – šios išvados priežastys – privalo būti būtini teiginiai, nes būtinas teiginys gali būti išvedamas vien iš būtinų prielaidų. Štai Smigleckio teigimu, „[kraštutiniai] terminai yra dėl to išvadoje sujungiami vienas su kitu, kadangi premisose jie sujungiami su viduriniu terminu, ir išvadoje [minėtieji kraštutiniai terminai] yra sujungiami tarpusavyje visiškai tokiu pat būdu, kokiu prielaidose jie buvo sujungti su viduriniu terminu“¹¹, nes „visas [kraštutinių terminų] jungties išvadoje pagrindas yra [tų terminų] jungtis prielaidose.“¹² O įrodymo išvadoje kraštutiniai terminai susieti būtina ir nesugriaunama jungtimi. Vadinasi, ir prielaidose jie privalo turėti lygiai tokią pačią jungtį su viduriniu terminu. Tad tiek įrodymo premisos, tiek jo išvada privalo būti visuomet teisingi

teiginiai. Priešingu atveju įrodymas negalėtų būti medija, pasiekiančia, išsaugojančia ir perduodančia būtinąjį mokslinį pažinimą.

Kita vertus, įrodymo premisos privalo būti tiesioginiai teiginiai. Kitaip sakant, šių premisų terminai jau pagal pačią savo prigimtį, tai yra netarpininkaujant jokiai nuo jų skirtingam esiniui, privalo būti sujungiami vienas su kitu. Tokio tiesioginio teiginio pavyzdys – „Žmogus yra mąstanti būtybė“. Čia subjektui priskiriamas jo esminis predikatas, juk žmogus pagal savo esmę yra mąstanti būtybė. Kodėl įrodymo medijos premisos turi būti tiesioginiai teiginiai? Smigleckio įsitikinimu, atsakymą padiktuoja pačios įrodymo išvados statusas. Kaip jau minėta, ji yra būtinas teiginys, vadinasi, ir ją sąlygojančios prielaidos privalo turėti būtinų propozicijų statusą. O jos tegali būti būtinios dviem atvejais. Pirmuoju atveju prielaidų terminai patys savaime sujungiami vienas su kitu. Tokios būtinios premisos pavyzdys – jau minėtas teiginys „Žmogus yra mąstanti būtybė“. Antruoju atveju būtinąją premisos terminų jungtį sąlygoja jų būtinios jungtys su pačia premisa įrodančių prielaidų viduriniaisiais terminais (tokią būtinąją jungtį atrandame premisoje „Žmogus yra galinti juoktis būtybė“¹³). Taigi premisos arba pačios yra tiesioginiai teiginiai, arba išvedamos iš tokių tiesioginių teiginių. Tad kiekvienu atveju įrodymo prielaidos redukuojamos į tiesiogines propozicijas. Priešingu atveju įrodymas tebutų medija, pasiekianti, išsaugojanti ir perduodanti jau nebe būtinąjį – mokslinį – pažinimą, o nuomonę, tikėjimą ar geriausiu atveju tikėtiną pažinimą.

ĮRODYMO RŪŠYS: A PRIORI IR A POSTERIORI

Aptarus būtinas įrodymo sąlygas, scholastinėje mokslo teorijoje analizuotos jo rūšys – apriorinis ir aposteriorinis įrodymai. Tvirtinta, kad apriorinis įrodymas (*demonstratio propter quid sive a priori*) – tai „toks įrodomasis silogizmas, kuris atskleidžia ne tik tai, jog didysis terminas egzistuoja mažajame termine, bet ir tai, dėl kokios priežasties didysis terminas egzistuoja mažajame.“¹⁴ Tad apriorinis įrodymas yra kokios nors pasekmės išvedimas iš jos būtinios priežasties. O dar tiksliau kalbant, apriorinis įrodymas – tai būtino savybinio požymio¹⁵ priskyrimas subjektui remiantis tokiu viduriniu terminu, kuris yra būtina ir adekvati to požymio egzistencijos subjekte priežastis. Galimi du šio vidurinio termino variantai: a) subjekto definicija, arba esminių požymių visuma; b) būtent tas esminis subjekto predikatas, dėl kurio subjektui būtinai būdingas koks nors savybinis požymis. Tad įrodymas „Kiekviena mąstanti būtybė yra galinti juoktis būtybė. Kiekvienas žmogus yra mąstanti būtybė. Vadinasi, kiekvienas žmogus yra galinti juoktis būtybė“ yra apriorinis įrodymas. Mat čia tai, kad kiekvienas žmogus gali juoktis, pažįstama remiantis mąstymo kokybe – esminiu žmogaus požymiu, kuris ir tik kuris tėra būtina galėjimo juoktis priežastis. Kalbant šiuolaikine kalba, apriorinis įrodymas – tai medija, pasiekianti, išsaugojanti ir perduodanti kokio nors esminio priežastinio ryšio pažinimą.

Taigi apriorinis įrodymas buvo suprantamas kaip pasekmės išvedimas iš jos būtinios priežasties. O aposteriorinį įrodymą (*demonstratio quia sive a posteriori*)

galėtume laikyti tam tikra minėtojo įrodymo inversija. Tai priežasties dedukcija iš jos būtiniosios pasekmės. Štai Smigleckio teigimu, „aposterioriniu vadinamas toks įrodymas, kuris nors ir neįrodo [kokio nors dalyko] per šio dalyko buvimo priežastį, tačiau [tą dalyką] įrodo, remdamasis tam tikru būtinu viduriniu terminu, esančiu būtinose jungtyje su kiekvienu kraštutiniu terminu.“¹⁶ Na, o dar tiksliau kalbant, aposteriorinis įrodymas – tai esminio predikato priskyrimas subjektui, remiantis tokiu viduriniu terminu, kuris yra ne adekvati ir būtina šio predikato egzistencijos subjekte priežastis¹⁷, o vien būtina subjekto ir predikato jungties pažinimo priežastis (*causa cognitionis*). Šis vidurinis terminas – tai savybinis subjekto požymis. Mat tik jis kaip būtina subjekto esminio predikato pasekmė yra būtina priežastis pažinti, kad tas predikatas egzistuoja tame subjekte. Taigi įrodymas „Kiekviena galinti juoktis būtybė yra mąstanti būtybė. Kiekvienas žmogus yra galinti juoktis būtybė. Vadinasi, kiekvienas žmogus yra mąstanti būtybė“ yra aposteriorinis. Juk čia, remiantis savybinio galėjimo juoktis požymiu – adekvačia ir artimiausia esminės mąstymo savybės pasekme, – žmogui predikuojama pati mąstymo savybė. Taigi aposteriorinis įrodymas – tai kognityvinė medija, pasiekianti, išsaugojanti ir perduodanti būtino pasekmės – priežasties ryšio pažinimą.

Taigi scholastinė mokslo teorija išskyrė dvi įrodymo medijos rūšis. Kyla natūralus klausimas: o koks šių įrodymų tarpusavio santykis? Sutartinai tvirtinta, kad apriorinis įrodymas yra daug tobulesnis ir stipresnis (*potior*) už aposterio-

rinį. Mat aprioriniame įrodyme per priešastį pažįstame pasekmę, o aposterioriniame įrodyme jau priešastis pažįstama iš pasekmės. Kitaip sakant, aprioriniame įrodyme priešastis tarpininkaujanti pasekmės pažinimui, o aposterioriniame įrodyme jau priešastis pažįstama pasekmės terpėje. Scholastų įsitikinimu, pasekmės pažinimas, tarpininkaujant priešastį, yra tobuliausia žmogiškojo pa-

žinimo forma. Tad akivaizdu, kad apriorinis įrodymas, iš priešasties išvedantis pasekmę, savo tobulumu lenkia aposteriorinį. Kitaip sakant, įrodymo medija, išsauganti ir perduodanti informaciją apie esminį priešasties pasekmės santykį, pažintine prasme esanti tobulesnė ir stipresnė už mediją įrodymo, išsaugančio ir perduodančio informaciją apie būtiną pasekmės–priešasties santykį.

ĮRODYMO MEDIJŲ SEKA – *CIRCULUS VITIOSUS* SPĄSTAI?

Pagrindinių įrodymo rūšių analizėje viena svarbiausių problemų buvo klausimas, ar mokslinio pažinimo praktikoje yra korektiškas perėjimas nuo aposteriorinio įrodymo prie lygiai tokia pat materija disponuojančio (tai yra iš tokių pat premisų susidedančio) apriorinio įrodymo. Tokio perėjimo pavyzdys galėtų būti štai tokia įrodymų seka: „Kiekviena galinti juoktis būtybė yra mąstanti būtybė, kiekvienas žmogus yra galinti juoktis būtybė, vadinasi, kiekvienas žmogus yra mąstanti būtybė. Kiekviena mąstanti būtybė yra juoktis galinti būtybė, kiekvienas žmogus yra mąstanti būtybė, vadinasi, kiekvienas žmogus yra galinti juoktis būtybė.“ Ar šioje įrodymo medijų sekoje nedarome loginio rato (*circulus vitiosus*) įrodinėjimo klaidos? Mat iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tokiose sekose iš pradžių, remdamiesi kokia nors pasekme (šiuo atveju – žmogaus buvimu galinčia juoktis būtybe), įrodome būtiną ir adekvačią šios pasekmės priešastį (tai, kad žmogus yra mąstanti būtybė). O po to, perėję į apriorinio įrodymo medijos rėmus, atliekame priešingą veiksmą, per minėtąją priešastį įrodydami tą pačią jos pasekmę. Taigi atrodytų, kad argumentavę tezę, patį argumentą vėliau įrodome ta pačia teze.

Vis dėlto scholastinės mokslo teorijos autoriai neigė, kad tokia perėjimo nuo aposteriorinio įrodymo į apriorinį slypi loginio rato klaida. Štai Smigleckio teigimu, „...tam, kad įrodymuose būtų užbaigtas ratas, reikia, kad čia nuo to paties dalyko grįžtume prie jokiu aspektu nepakitusio, tai yra mūsų visiškai identiškai pažinto to paties dalyko.“¹⁸ Kitaip sakant, loginio rato klaidos atveju įrodymų sekoje nuo kokio nors dalyko pažinimo grįžtame prie visiškai identiško to paties dalyko pažinimo. Tačiau perėjimo nuo aposteriorinio įrodymo į apriorinį toks ydingas grįžimas nėra pastebimas. Mat čia nuo indukcijos būdu pažintos kokios nors pasekmės grįžtame prie tos pačios, tačiau dabar jau moksliniu būdu (tai yra per savąją egzistavimo priešastį) pažintos pasekmės. Štai mūsų minėtoje įrodymų sekoje iš pradžių, remdamiesi induktyviai pažintu žmogaus galėjimu juoktis, subjektui priskiriame šį galėjimą sąlygojantį mąstymo predikatą. O perėję į apriorinį įrodymą, jau mąstymo kaip adekvačios galėjimo juoktis priešasties pagrindu žmogui vėl priskiriame minėtąjį galėjimą juoktis. Todėl „...aprioriniame įrodyme pasekmė yra pažįstama tam tikru nauju, tai yra moks-

liniu, būdu, kuriuo ji nebuvo pažinta aposterioriniame įrodyme.”¹⁹

Tad perėję nuo aposteriorinio įrodymo prie tą pačią materiją turinčio apriorinio įrodymo mes ne tik nepatenkame į ydingojo rato gniaužtus, bet ir netobulą indukcinį pasekmės pažinimą pakeičiame užbaigtu moksliniu jos žinojimu²⁰. Kitaip sakant, mokslines žinias galime pasiekti, išsaugoti ir perduoti tik derindami ir apjungdami aposteriorinio ir apriorinio įrodymų medijas. Maža to, „pri-gimtinis mūsų pažinimo būdas kaip tik ir yra per pasekmę atrasti jos priežastį, o pastarąją pažinus, pereiti prie pažinimo, kodėl egzistuoja minėtoji pasekmė.”²¹ Mat scholastų įsitikinimu, juslėmis besiremiančiam žmogaus intelektiniam pažinimui pasekmės egzistavimas yra žino-

mesnis už jos priežasties egzistavimą, o pastarasis savo ruožtu yra žinomesnis dalykas nei tai, kad minėtoji pasekmė yra kaip tik šios priežasties rezultatas. Tad iš esmės visi mokslai naudojami anksčiau nurodyta įrodymų seka, nes pirmosios šių mokslų prielaidos paprastai gaunamos indukcijos keliu ir yra ne kas kita kaip kokių nors pasekmių pažinimai. Štai metafizikoje Dievo ir angelų egzistencija bei jų esminiai požymiai įrodomi per indukciškai pažintas šių aukščiausiųjų esybių veikimo pasekmes (pasaulio tvarką, dangaus sferų judėjimą etc.). Tada aprioriniame įrodyme jau šios ir kitos pasekmės priskiriamos minėtosioms esybėms remiantis esminėmis pastarųjų savybėmis kaip adekvačiomis tų pasekmių priežastimis.

IŠVADOS

Grįžimas prie lotyniškų termino „medija“ šaknų leidžia ieškoti šiuolaikiškai suprastos medijos atitikmenų mokslo istorijoje. Tokius atitikmenis galima atrasti scholastinės lotynų kalbos terminų kalvėje – scholastinėje mokslo teorijoje. Tai mokslinio pažinimo instrumentai, arba medijos (*instrumenta sive media scientiae*), suprantami kaip terpė, kurioje gimsta mokslinis žinojimas; kaip tarpininkai, vedantys šio žinojimo link; kaip priemonės ir instrumentai aiškiam, tiksliam, tikram moksliniam pažinimui pasiekti, išlaikyti ir perduoti.

Scholastinėje mokslo teorijoje išskirtos dvi esminės šių kognityvinių medijų rūšys – įrodymas ir apibrėžimas. Įrodymas apibrėžtas kaip vienintelis silogizmas, pasiekiantis, išsaugojantis ir perduodantis aiškų, tikrą, būtiną ir užbaigtą, t. y. mokslinį, esinio pažinimą. Tvirtinta, kad įrody-

mas turi būti sudarytas iš būtinų, visuomet teisingų teiginių, o jo prielaidos privalančios būti tiesioginės ir neįrodomos.

Scholastai skyrė dvi įrodymo medijos rūšis – apriorinę ir aposteriorinę įrodymą. Kalbant šiuolaikine kalba, apriorinis įrodymas – tai medija, pasiekianti, išsaugojanti ir perduodanti kokio nors esminio būtiško priežasties–pasekmės ryšio pažinimą. O šio įrodymo inversiją – aposteriorinę įrodymą – galima laikyti kognityvine medija, pasiekiančia, išsaugojančia ir perduodančia būtino pasekmės–priežasties ryšio pažinimą. Teigta, kad apriorinis įrodymas yra tobulesnis ir stipresnis už aposteriorinį.

Scholastai tvirtino, kad mokslinio pažinimo praktikoje korektiška pereiti nuo aposteriorinio įrodymo prie lygiai tokią pačią materiją turinčio apriorinio įrodymo – tokiaime perėjime ne tik nepaten-

kama į ydingojo rato gniaužtus, bet ir netobulas indukcinis pasekmės pažinimas pakeičiamas užbaigtu moksliniu jos žinojimu. Kalbant šiuolaikine kalba, tai

reikštų, kad mokslines žinias galime pasiekti, išsaugoti ir perduoti tik derindami ir apjungdami aposteriorinio ir apriorinio įrodymų medijas.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ M. McLuhan, *Understanding Media: The Extensions of Man*. New York: McGraw Hill, 1964, p. 7.
- ² Jovilė Barevičiūtė, „Komunikacijos problema šiuolaikinių medijų teorijose: M. McLuhanas, J. Baudrillard'as“. *Santalka. Filosofija*, Nr. 1, 2008, t. 16, p. 58.
- ³ Kazimieras Kuzavinis, *Lotynų–lietuvių kalbų žodynas*. 1.2 versija [Skaitmeninis leidinys]. Vilniaus universitetas, Skaitmeninės filologijos centras, 2009–2010 (Skaitmeninį leidinį parengė M. Strockis, P. Skirmantas, I. Šedbaraitė, M. Tverijonas).
- ⁴ „...est tamen spiritus medium in movendo sicut primum instrumentum motus.“ Thomas Aquinas, *Summa theologiae*, Vol. II, Ia.76, 8. Cambridge: Cambridge University Press, 1970, p. 82.
- ⁵ „...ita etiam caro est instrumentum, scilicet sicut medium.“ Ioannes Duns Scotus. *Questiones super librum Aristotelis "De anima"*. Quaestio II, 3. *Ioannis Duns Scoti in VIII libros Aristotelis Questiones*, p. 489.
- ⁶ Alkonas: Elektroninė Bronislovo Piesarsko *Didžiojo anglų–lietuvių kalbų žodyno* (Alma Littera, 1998) versija, išleista UAB „Fotonijos“.
- ⁷ Pirmosios termino *medium* reikšmės ir ją atitinkančio signifikato analizė reikalautų jau atskiro straipsnio.
- ⁸ Apibrėžimo medija – tai taip pat atskiro straipsnio objektas.
- ⁹ Silogizmas – tai išvados gavimas iš dviejų premisų dėl tam tikro šiose prielaidose esančių terminų tarpusavio išsidėstymo, tai yra dėl kraštutinių terminų jungties su viduriniu terminu. Štai silogizme „Kiekvienas gyvūnas yra substancija. Kiekvienas žmogus yra gyvūnas. Vadinasi, kiekvienas žmogus yra substancija“ būtent dėl vidurinio termino „gyvūnas“ didysis terminas „substancija“ yra predikuojamas mažajam terminui „žmogui“, kadangi šio silogizmo premisose gyvūno prigimtis, būdama substancialumo subjektas, kartu yra ir žmogaus prigimties predikatas.
- ¹⁰ Martinus Smiglecius, *Commentaria in Organum Aristotelis (Vilnae, 1586–1587)*. Warszawa: Akademia teologii jezuickiej, 1987, zeszyt 1, s. 118, 147; Jacobus Ortisius, *In universam Aristotelis Logicam Summula*. Vilnae, 1596, folium [toliau – f.] 187.
- ¹¹ Martinus Smiglecius, *Commentaria in Organum*, p. 136.
- ¹² Ten pat.
- ¹³ Galėjimas juoktis nėra esminis žmogaus požymis. Tačiau jis priskiriamas žmogui tarpininkaujant mąstymo predikatumis. Juk mąstymas – tai esminis žmogaus požymis bei būtina galėjimo juoktis priežastis. Taigi jukumas žmogui predikuojamas šiuo įrodymu: „Mąstanti būtybė yra galinti juoktis būtybė. Žmogus yra mąstanti būtybė. Vadinasi, žmogus yra galinti juoktis būtybė.“ „Mąstymas“ čia yra vidurinis terminas, dėl kurio kraštutiniai terminai „žmogus“ ir „galinti juoktis būtybė“ sujungiami tarpusavyje.
- ¹⁴ Jacobus Ortisius, *In universam Aristotelis*, f. 224.
- ¹⁵ Savybinis požymis (*proprium*) – tai nuo subjekto neatskiriama atsitiktinė savybė, kuri, nors ir nepriklausydama subjekto esmei, vis dėlto iš jos išvedama. Tokio savybinio požymio pavyzdys – nuo žmogaus prigimties neatskiriamas galėjimas juoktis (*risibilitas*), tiesiogiai išvedamas iš žmogaus esmei priklausančio mąstymo (*rationalitas*).
- ¹⁶ Martinus Smiglecius, p. 172.
- ¹⁷ Esminis predikatas jau pats savaime, o ne dėl kokios nors išorinės priežasties būdingas savajam subjektui.
- ¹⁸ M. Smiglecius, *Commentaria in Organum*, p. 177.
- ¹⁹ Ten pat.
- ²⁰ Būtina pabrėžti, kad tokia scholastinės mokslo teorijos pozicija neatitinka šiuolaikinės logikos požiūrio. Mat jis tvirtina, kad kiekvienu atveju, kai tezę įrodoma argumentu, o šio teisingumas įrodinėjamas remiantis teze, mes turime rato klaidą įrodyme.
- ²¹ Jacobus Ortisius, *In universam Aristotelis*, f. 236.